

Ю. Капіца, кандидат юридичних наук, директор Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України, К. Шахбазян, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, учений секретар Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України

Застосування ліцензій відкритого доступу при розміщенні матеріалів наукових журналів в електронному середовищі // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України. – Вип. 13. – Київ : Академперіодика, 2016. – С. 62–65 ¹.

Журнали видавництва Springer. Окрім нових видавців, за тенденціями відкритого доступу пильно стежать великі видавництва наукової періодики, такі як *Springer* (www.springer.com). Не так давно це видавництво організувало окремий напрям відкритого доступу під назвою *Springer Plus* (www.springerplus.com). За бажанням автора його стаття може бути опублікована у відкритому доступі за суму близько 2000 дол. Платформа *SpringerOpen* містить 195 рецензованих журналів повністю відкритого доступу, що охоплюють усі галузі науки, техніки, медицини, гуманітарних і соціальних наук.

Більшість журналів відкритого доступу мережі *Springer* публікують статті згідно з ліберальною ліцензією *Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY)* (Міжнародна версія ліцензії). Ця ліцензія дозволяє необмежене використання, поширення і відтворення в будь-якому середовищі, за умови посилання на авторів і джерело походження, надання посилання на відповідні умови ліцензії *Creative Commons*, та визначення змін, які були вчинені.

Обмежене число журналів продовжує використовувати ліцензію Creative Commons Attribution Noncommercial 4.0 International (CC BY-NC) ².

Визначено Умови та правила (*Terms and Conditions* ³):

- усі статті, опубліковані на даному веб-сайті з позначкою «Відкритий доступ», ліцензовані відповідними авторами для використання та поширення, що підлягають цитуванню першоджерела відповідно до ліцензії відкритого доступу ⁴;

- за винятком матеріалу з позначкою «відкритого доступу», користувач

---

¹ Закінчення. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2016. – № 12. – С. 92–95.

² SpringerOpen – <http://www.springer.com/gp/open-access>.

³ Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY).

⁴ Creative Commons Attribution Non-Commercial 4.0 International (CC BY-NC).

не може поширювати будь-який Контент даного веб-сайту або створити базу даних в електронному вигляді чи вручну, завантаживши та зберігши будь-який такий контент без попереднього дозволу *SpringerOpen*;

- за винятком матеріалу, який позначено «відкритий доступ», користувач може лише надати посилання, але не копіювати контент на цьому веб- сайті.

Також на сайті детально викладено такі пояснення:

- авторське право і ліцензійна угода (http://www.springeropen.com/authors/license_spr);

- надана інформація щодо Ліцензійної угоди з Відкритого доступу, її короткий зміст (будь-хто може: копіювати, поширювати і відображати твір; створювати похідні твори; здійснювати комерційне використання твору) та посилання на Повний текст ліцензійної угоди відкритого доступу (Ідентична *Creative Commons Attribution License*) – <https://creativecommons.org/licenses/>.

<...> *Журнали видавництва Oxford University Press (OUP)*. *Oxford University Press (OUP)* головною метою вказує заохочення до максимально широкого розповсюдження змісту журналів. Вони пропонують повний набір ліцензування послуг для задоволення потреб установ, фармацевтичних та медичних компаній і видавців по всьому світу.

Зазначено можливість обрання з кількох доступних варіантів ліцензування:

1) дозвільна система – необхідно отримати для повторного використання або перевидання взятих з *Oxford Journals* даних, рефератів або статей дозвіл, який може бути наданий для діапазону повторних застосувань, у тому числі: перепублікація в книзі, журналі, електронній книжці, Презентація PowerPoint, програми Академічних курсів, дисертацій;

2) режим Відкритого доступу Оксфорд *Open* – статті, опубліковані в рамках платформи Оксфорд *Open* (моделі відкритого доступу), чітко позначені і вільно доступні на сайті відразу ж після публікації, без перешкод. Окрім того, більшість статей, доступних у Оксфорд *Open*, читачі можуть повторно використовувати, перевидавати і поширювати різними способами, залежно від використовуваної ліцензії.

Також розглянуто питання режиму комерційного використання матеріалів у відкритому доступі (зокрема, зазначено, що для всіх статей, опублікованих під ліцензією *Creative Commons Attribution Licence (CC BY 4.0)* або за Відкритою урядовою Ліцензією, дозвіл не потрібен для будь-якого виду комерційного використання матеріалу.

Для всіх статей, опублікованих під *Creative Commons NonCommercial Attribution Licences (CC BY-NC 4.0 and CC BY-NC-ND 4.0)*, або урядовою ліцензією для некомерційного використання, необхідно отримати дозвіл для

всіх видів комерційного повторного використання. Надано визначення комерційних принципів повторного використання для контенту у відкритому доступі. Журнали *OUP* реалізують три типи ліцензій *Creative Commons* (*CC BY Creative Commons Attribution Licence*; *CC BY-NC Creative Commons Attribution NonCommercial Licence*; *CC BY-NC-ND Creative Commons Attribution NonCommercial No Derivatives (NoDerives) Licence*). При цьому деякі з їх журналів пропонують одну ліцензію *Creative Commons*, а інші можуть запропонувати на вибір два або три. Варіанти ліцензування можуть варіюватись залежно від дисципліни і з урахуванням найбільш придатного варіанта для індивідуального журналу, вони викладені у правилах для авторів кожного журналу, з яких можна точно дізнатись про політику відкритого доступу для конкретного видання.

Журнал «Новини вузів. Радіоелектроніка» (Видавник Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» («КПІ»)) – <http://radio.kpi.ua/about/hybridOpenAccessPolicy>. До всіх наукових статей, опублікованих у цьому журналі, застосовується підхід, аналогічний політиці гібридного відкритого доступу *Hybrid open access journal*, що відповідає програмі видавництва *Springer Open Choice*. Згідно з політикою оплаченого відкритого доступу *POA (Paid Open Access)* журналу, автор поданої наукової статті має право опублікувати статтю у відкритому доступі на умовах *POA* або надати доступ до статті за передплатою.

У випадку публікації статті у відкритому доступі, ця стаття публікується на умовах ліцензії *CC BY (Creative Commons Attribution)*. При цьому авторські права визначаються документом «Авторські права».

У випадку публікації статті з подальшим доступом за передплатою, до даної статті застосовуються «Політика підписки» і «Політика самоархівування». При цьому авторські права визначаються документом «Авторські права». Після публікації статті в журналі використання матеріалів статті, розміщених на офіційному сайті журналу (<http://radio.kpi.ua>), визначається документом «Умови використання сайта». До всіх статей, опублікованих на офіційному сайті журналу, надається вільний попередній перегляд (*Free Preview*). На сайті журналу надано перелік документів, які пояснюють режим ознайомлення та поширення матеріалів.

Можливості та обмеження застосування ліцензій відкритого доступу в законодавстві України. Застосування ліцензій відкритого доступу в Україні широко обговорюється фахівцями, при цьому багато компаній, деякі університети та наукові видання в Україні розпочали застосовувати інструмент ліцензій *CC*. Групою фахівців тексти ліцензій *CC* четвертої версії перекладені українською мовою. Однак правовий аналіз ліцензій *CC* показує,

що у тому вигляді, як вони наведені розробниками, вони не можуть безпосередньо використовуватися в Україні.

Наразі основна причина неможливості застосування ліцензій відкритого доступу *Creative Commons* в Україні, так само, як і інших ліцензій відкритого доступу, пов'язана з відсутністю в Україні можливості укладання ліцензійних договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в іншій, ніж письмова, формі. Відповідно до другої частини ст. 1107 ЦК України «у разі недодержання письмової форми договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності такий договір є нікчемним».

На цей час до Верховної Ради України внесено два закони, що мають врегулювати застосування ліцензій відкритого доступу: проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо авторського права та суміжних прав» (реєстраційний № 3692 від 22.12.2015 р.) та проект, внесений Кабінетом Міністрів України (№ 4579 від 04.05.2016 р.).

Застосування ліцензій відкритого доступу для наукових журналів, книжкових видань наукових установ. До ухвалення зазначених законопроектів, на наш погляд, можливе застосування положень ліцензій відкритого доступу у формі авторсько-правового застереження на сайтах наукових установ-видавців, що не потребує здійснення правових дій прийняття оферти та укладання ліцензійного договору.

Рекомендації щодо охорони авторського права та застосування тих або інших ліцензій мають виходити з того: чи дозволяється комерційне або тільки некомерційне використання творів, чи дозволяється змінювати твори тощо.

З урахуванням наведеного вище, а також досвіду іноземних видавництв щодо використання гібридних моделей розповсюдження наукових видань, наявних видів ліцензій відкритого доступу, можливо запропонувати кілька варіантів визначення режиму доступу до наукових публікацій:

1) Розробка авторсько-правових застережень, ліцензійного договору за умови передплатного видання журналів в електронному вигляді для користувачів з України та іноземних країн.

2) Розробка авторсько-правових застережень та визначення виду ліцензії вільного доступу, за умовами яких наукова установа (видавництво) надає доступ до наукових видань в електронному вигляді у вільному доступі. При цьому варіанти застосування ліцензій містять:

- розробку та застосування власного виду ліцензії;
- застосування одного з видів ліцензій *Creative Commons*.

3) Використання ліцензій *Creative Commons* або власного типу ліцензій для користувачів з іноземних країн.

Після внесення змін до законодавства України щодо можливості укладання ліцензійного договору в електронній формі – використання вказаних ліцензій для користувачів з України.

Види ліцензій CC, що доцільно використовувати для наукових видань. Аналіз діяльності іноземних видавництв, а також практики використання наукових статей в Україні свідчить про актуальність розгляду таких ліцензій вільного доступу:

1) *Attribution NoDerivs* («Атрибуція – Без похідних творів») 3.0 Непортована (*CC BY-ND 3.0*) – тобто з зазначенням авторства без похідних.

Ліцензія передбачає надання права копіювати та розповсюджувати матеріал на будь-якому носії та у будь-якому форматі для будь-яких цілей, включаючи комерційні. За обов'язкового дотримання авторства, посилання на ліцензію (*Attribution* – Атрибуція). У разі переробки, перетворення матеріалу або використання його як основи для похідного твору, користувач не може поширювати змінений твір (*NoDerivatives* – Без похідних творів).

2) *Attribution Noncommercial NoDerivs* (Атрибуція – Некомерційне використання – Без похідних творів) 3.0 Непортована (*CC BY-NC-ND 3.0*) – із зазначенням авторства, некомерційна, без похідних. На відміну від попередньої ліцензії зазначається, що можливо тільки некомерційне використання. Ліцензія передбачає надання права копіювати та розповсюджувати матеріал на будь-якому носії та у будь-якому форматі для будь-яких цілей, включаючи комерційні. За обов'язкового дотримання авторства, посилання на ліцензію, та у разі переробки, перетворення матеріалу або використання його як основи для похідного твору користувач не може поширювати змінений матеріал. Ця ліцензія найбільш обмежує з основних видів ліцензій CC, її іноді називають «безкоштовною рекламою».

Якщо ж будуть використані інші види ліцензій CC, які дають можливість вносити зміни до твору, результатом цього може стати така ситуація: користувач зможе внести певні зміни до змісту твору, включити себе до авторського складу даного твору і далі розповсюджуватиме примірник даного твору вже зі зміненим змістом та авторським складом; така ситуація зможе повторюватись безліч разів.